

Ulrica Renström
ulrica.renstrom@mfof.se

Mottagare
Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

2023-01-20

MFoF:s yttrande över Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv (SOU 2022:38)

Justitiedepartementets diarienummer: Ju2022/02331

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, har granskat utredningens förslag och bedömningar och lämnar följande yttrande.

Översyn av förädrabalkens regler om föräldraskap (kapitel 12)

MFoF instämmer i utredningens bedömning och förslag vad gäller hur förädrabalkens regler om föräldraskap kan utformas för att bli mer överskådliga, enhetliga, heltäckande, könsneutrala och inkluderande (kapitel 12.1.4). MFoF bedömer att förslagen förenklar och tydliggör regelverket vilket bidrar till att öka rättssäkerheten. Detta medför i sin tur positiva konsekvenser för barn.

MFoF instämmer också i förslaget att i förädrabalken införa en lagstadgad skyldighet för socialnämnden att försöka utreda vem som har fött ett barn om detta inte är känt eller oklart (kapitel 12.2.3). Att denna skyldighet framkommer direkt av lag bedöms öka rättssäkerheten i dessa situationer.

MFoF instämmer vidare i förslaget att utrymmet att häva ett föräldraskap för den förälder som inte har fött barnet bör begränsas (kapitel 12.3.3). Det finns argument både för och emot en sådan begränsning men ett tungt vägande skäl för ställningstagandet är att det ur barnets perspektiv i de allra flesta fall måste anses vara bäst att en tvist om barnets föräldraskap avgörs tidigt i barnets liv. Det bedöms därför lämpligt att begränsningen sker genom en tidsfrist på tre år från presumtion eller bekräftelse (kapitel 12.3.6).

Utökade möjligheter till adoption (kapitel 13)

MFoF delar utredningens bedömning att de nuvarande reglerna om gemensam adoption och styvbarnsadoption är alltför restriktiva och inte i tillräcklig utsträckning tillåter att starka familjeband som ett barn har skapat med en social förälder kan formaliseras genom adoption efter separation eller dödsfall.

MFoF instämmer i förslaget att tidigare makar och sambor ska kunna åstadkomma ett gemensamt föräldraskap genom styvbarnsadoption (kapitel 13.3) samt att familjehemsföräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare ska kunna adoptera gemensamt även efter en separation (kapitel 13.4).

MFoF instämmer vidare i förslaget att en make eller sambo ensam ska kunna adoptera ett familjehemsplacerat barn eller ett barn som är eller har varit under hans eller hennes vårdnad (kapitel 13.5). Förslagen bedöms stärka barns trygghet och stabilitet i sina befintliga familjereaktioner i de fall där det är till barnets bästa.

Åtgärder för familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar (kapitel 14)

Informationsinsatser för familjer där sociala föräldrar finns (kapitel 14.8)

MFoF delar bedömningen att det finns behov av informationsinsatser för det fall nya bestämmelser på området införs vad gäller regelverket som berör familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar. MFoF anser att utredningen tyder på att sådana insatser behövs redan idag vad gäller det befintliga regelverket.

Föräldrafullmakt – en ny form av fullmakt (kapitel 14.9)

Mot bakgrund av kartläggningen har utredningen dragit slutsatsen att en betydande del av den problematik som familjer där fler än två vuxna tar föräldraansvar möter handlar om tillgången till digitala plattformar. Den lösning som utredningen föreslår, införandet av en generell föräldrafullmakt, skulle ge sociala föräldrar en bred behörighet som liknar den som vårdnadshavare har. Utformningen av regelverket för föräldrafullmakten ställer höga krav på både föräldrar och sociala föräldrar vad gäller kunskap om bl.a. befogenhet och behörighet, vad som gäller i förhållande till tredje man samt vilka konsekvenser olika åtgärder kan få för barnets räkning. Den breda behörigheten riskerar att få till följd att många föräldrar väljer att inte ge en föräldrafullmakt. MFoF ser även en risk för att föräldrafullmakten kan komma att användas oinskränkt där fullmaktsgivarens syfte endast var att ge en social förälder tillgång till digitala plattformar.

MFoF ställer sig mot denna bakgrund sammantaget tveksam till om förslaget om föräldrafullmakt bäst tillfredsställer det behov som utredningen identifierat. MFoF bedömer att det bör utredas vidare vilka förutsättningar som finns att genom tekniska lösningar möjliggöra att föräldrar kan ge tillåtelse till personer som står barnet nära att ta del av den information som finns via digitala plattformar. En sådan lösning skulle på ett mindre ingripande sätt lösa en stor del av den problematik som kartläggningen visat på för majoriteten av de som upplevde utmaningar.

MFoF utesluter inte att det för en mindre grupp familjer kan finnas behov av en föräldrafullmakt med bred behörighet. För dessa kan utredningens förslag vara lämpligt. Det ställer dock stora krav på föräldrar och sociala föräldrar vad gäller kunskap om behörighet och befogenhet i dessa fall. MFoF bedömer att det för ändamålet inte är tillräckligt med en informationskampanj om regelverket utan föreslår att såväl föräldrar som sociala föräldrar ska genomgå en digital utbildning i samband med signeringen av föräldrafullmakten. Det skulle då säkerställas att föräldrar och sociala föräldrar tagit del av informationen.

Föräldrafullmaktens innebörd (kapitel 14.9.3)

MFoF ställer sig tveksam till att en särskilt förordnad vårdnadshavare och en tillfällig vårdnadshavare ska ges möjlighet att lämna föräldrafullmakt. Samhället har ett särskilt ansvar för de barn där myndigheter har utsett en eller två nya vårdnadshavare för barnet. Om det hos

den eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna eller en tillfällig vårdnadshavare uppkommer behov av att dela ansvaret för barnet med någon annan bör detta aktualiseras hos socialnämnden som får ta ställning till adekvat åtgärd.

Barns rätt till umgänge med sociala föräldrar stärks (kapitel 14.10)

MFoF ställer sig tveksam till slutsatserna om reformbehovet vad gäller umgänge med sociala föräldrar. Såsom utredningen konstaterar går det inte att dra några säkra slutsatser om orsaken till att bestämmelsen i 6:15 a § FB om umgänge med någon som står barnet nära inte fått något större genomslag i praktiken. Resultatet av utredningens kartläggning talar heller, enligt utredningen, inte nödvändigtvis för att ett reformbehov finns. MFoF bedömer att det är av vikt att närmare utreda anledningarna till att få sociala föräldrar vänder sig till socialnämnderna för fråga om umgänge med ett barn. Det är också av intresse att närmare undersöka behovet av stöd till tillämpningen av bestämmelsen hos socialnämnderna. Först därefter är det möjligt att ta ställning kring reformbehovet och vad det lämpligen bör bestå i.

Utredningens kartläggning visar att den befintliga bestämmelsen om att socialnämnden får väcka talan om umgänge mellan ett barn och någon annan än en förälder i 6:15 a § 2 st FB sällan tillämpas. Att sociala föräldrar och andra som kan stå ett barn nära har kunskap om bestämmelsen är en förutsättning för att den överhuvudtaget ska komma ifråga. Det är också viktigt att socialnämnderna har tillräcklig kunskap och vägledning. Det kan därför redan idag finnas behov av en informationsinsats riktad både mot enskilda och socialnämnd om befintligt regelverk på området.

Den idag gällande ordningen innebär att socialnämnden har att bedöma barnets behov av umgänge innan en eventuell talan väcks. I de fall där det bedöms att umgänge är till barnets bästa bör socialnämnden i första hand verka för en överenskommelse med barnets vårdnadshavare.¹ Detta förfarande bedöms skydda barnet från att bli föremål för konflikter och tvister vilket riskerar att medföra negativa konsekvenser för barnet. Om en sådan ordning ska frångås och en social förälder ska ges självständig talerätt krävs starka skäl. Såsom framgår ovan anser MFoF att det, utifrån de uppgifter som framkommer i utredningen, inte är möjligt att ta ställning till reformbehovet.

För att stärka barnets rätt till umgänge med en social förälder kan övervägas om det i 6 kap. 15 a § FB bör föras in en formulering att socialnämnden särskilt ska beakta barnets behov av umgänge med *en person med vilken barnet har en relation som motsvarar den mellan barn och förälder*. På så sätt skulle det redan av lagtexten synliggöras att ett barns relation med en social förälder är en fråga som särskilt ska beaktas.

Ytterligare utökning av möjligheterna till samarbetsamtal (kapitel 14.11)

MFoF ställer sig tveksam till behovet av utökning av möjligheterna till samarbetsamtal med anledning av myndighetens inställning i fråga om sociala föräldrars självständiga talerätt i fråga om umgänge. Det är redan idag möjligt för föräldrar och sociala föräldrar att vända sig till socialtjänsten för råd och stöd kring frågor som rör ett barn.

¹ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge (HSLF-FS 2017:51)

Vårnaden efter en förälders död när föräldrarna har haft gemensam vårdnad (kapitel 14.13.2)

MFoF ställer sig tveksam till förslaget att en efterlevande förälder ska ges möjlighet att ansöka om att en viss person ska utses att såsom särskilt förordnad vårdnadshavare utöva vårdnaden tillsammans med den efterlevande föräldern. Att vara ensam vårdnadshavare för ett barn kan vara förenat med utmaningar men detta gäller inte endast den som blivit ensam vårdnadshavare på grund av att den andra vårdnadshavaren dött utan även de som av andra anledningar är ensamma vårdnadshavare för ett barn. Behovet av hjälp i föräldraskapet vad gäller utövandet av vårdnaden kan dessutom finnas även för de som redan är två vårdnadshavare, exempelvis om barnet har särskilda behov. Det finns idag möjlighet för vårdnadshavare att lämna fullmakt till en viss person som då, i den utsträckning som fullmakten medger, kan företräda barnet i olika frågor. Det finns också möjlighet för ett barn att bo tillsammans med någon som inte är barnets rättsliga förälder eller någon annan som är vårdnadshavare om socialnämnden medger det. Det finns alltså redan förutsättningar för vårdnadshavare, oaktat om de är barnets enda vårdnadshavare och oaktat av vilken anledning de blivit ensamma vårdnadshavare, att i olika avseenden ge en viss person befogenhet att agera för barnets räkning i frågor kopplade till vårdnaden om barnet.

Utredningen föreslår att någon som blivit särskilt förordnad vårdnadshavare efter en ansökan av en förälder ska kunna väcka talan om att bli ensam vårdnadshavare. Detta kan vara en faktor som, enligt MFoF, skulle kunna medföra att efterlevande föräldrar underlåter att ansöka och därmed inte får den hjälp som förslaget syftar till att ge.

MFoF instämmer i bedömningen att ett barn som vid en vårdnadshavares död inte bott tillsammans med den andra föräldern kan hamna i en utsatt situation när den andra föräldern blir ensam vårdnadshavare. Barnet kan i dessa situationer tvingas att flytta från sitt tidigare hem till en förälder som barnet dittills haft begränsad eller ingen kontakt med, eller som i värsta fall är olämplig som vårdnadshavare. MFoF instämmer i förslaget att domstolen i dessa fall, om det är lämpligare, ska flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

Enligt gällande lagstiftning kan en förälder som blivit ensam vårdnadshavare efter den andra vårdnadshavarens död vidta åtgärder direkt efter dödsfallet, exempelvis flytta barnet från hemmet. Detta föreslår utredningen ingen ändring av. Under tiden socialnämnden, enligt förslaget, utreder frågan om vårdnaden och fram till dess att domstolen beslutat om ändring därav finns därmed ändå risken för att barnet utsätts för uppbrott eller andra beslut av vårdnadshavaren som kan medföra negativa konsekvenser.

Vårnaden efter en förälders död när den föräldern har haft ensam vårdnad (kapitel 14.13.3)

MFoF ställer sig tveksam till förslaget att en förälder som efter den andra förälderns död anförtros vårdnaden om barnet ska ges möjlighet att ansöka om att en viss person ska utses att såsom särskilt förordnad vårdnadshavare utöva vårdnaden tillsammans med föräldern. Såsom redogjorts för ovan bedömer MFoF att behovet av hjälp inte är specifikt för den som blir ensam vårdnadshavare efter att en annan vårdnadshavare dött. MFoF bedömer det vidare vara riskfyllt att låta förälderns avsikt att utöva vårdnaden gemensamt med någon viss person ha betydelse vid bedömningen av om föräldern ska vara vårdnadshavare eller om en eller två

särskilt förordnade vårdnadshavare ska utses istället. Det innebär att barnet, för det fall föräldern sedan inte ansöker om att utöva vårdnaden tillsammans med en särskilt förordnad vårdnadshavare, då har en ensam vårdnadshavare som socialnämnden vid vårdnadsöverflytten bedömt inte borde vara vårdnadshavare ensam. Ett sådant förfarande bedöms medföra en risk för negativa konsekvenser för barnet.

Vårdnaden efter en särskilt förordnad vårdnadshavares död när två särskilt förordnade vårdnadshavare har haft gemensam vårdnad (kapitel 14.13.4)

MFoF instämmer inte i förslaget att en efterlevande särskilt förordnad vårdnadshavare ska ges möjlighet att ansöka om att en viss person ska utses att såsom särskilt förordnad vårdnadshavare utöva vårdnaden tillsammans med den efterlevande särskilt förordnade vårdnadshavaren. Liksom framgår ovan anser MFoF att samhället har ett särskilt ansvar för de barn där myndigheter har utsett nya vårdnadshavare för barnet. Om det hos en efterlevande särskilt förordnad vårdnadshavare uppkommer behov av att dela ansvaret för barnet med en annan bör detta aktualiseras hos socialnämnden som får ta ställning till adekvat åtgärd.

MFoF instämmer i förslaget att om barnet vid tidpunkten för vårdnadshavarens död inte bor tillsammans med den andra vårdnadshavaren, och det bedöms lämpligare, ska vårdnaden flyttas över till en eller två nya särskilt förordnade vårdnadshavare. Barn som hamnar i denna situation idag kan tvingas att flytta från sitt tidigare hem till en särskilt förordnad vårdnadshavare som barnet dittills haft begränsad kontakt med. Inte heller i dessa situationer förhindrar förslaget dock att den efterlevande särskilt förordnade vårdnadshavaren agerar under utredningstiden och fram till dess att domstolen beslutat om ändring i vårdnaden, vilket kan medföra en risk för negativa konsekvenser för barnet.

Per Bergling

Generaldirektör

Ulrica Renström

Föredragande